

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАПОБІГАННЯ ВІДТОКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ З УКРАЇНИ В НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS FOR PREVENTING THE OUTFLOW OF INTELLECTUAL CAPITAL FROM UKRAINE IN EMERGENCY CONDITIONS

У статті розглядається проблема відтоку інтелектуального капіталу з України в умовах повномасштабної війни та пов'язаних із нею надзвичайних ситуацій. Досліджено масштаби, динаміку та структуру міграції висококваліфікованих фахівців після початку російського вторгнення в Україну. Виявлено та систематизовано ключові фактори, що впливають на міграційну поведінку носіїв інтелектуального капіталу. Запропоновано комплексну класифікацію організаційно-економічних інструментів запобігання відтоку інтелектуального капіталу за різними критеріями. Обґрунтовано необхідність збалансованого поєднання інструментів утримання, дистанційного залучення, повернення та розвитку інтелектуального капіталу для досягнення синергетичного ефекту. Визначено пріоритетні галузі, які зазнали найбільших втрат інтелектуального капіталу і водночас є критично важливими для відновлення та інноваційного розвитку національної економіки.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, повномасштабна війна, міграція висококваліфікованих фахівців, організаційно-економічні інструменти, інноваційний розвиток, повоєнне відновлення.

The article examines the problem of the outflow of intellectual capital from Ukraine in the conditions of a full-scale war and related emergencies. The scale, dynamics, and structure of migration of highly qualified specialists after the beginning of the Russian invasion of Ukraine were studied, which, according to experts, led to a reduction in scientific and scientific-pedagogical workers by 15–18% compared to the pre-war period, with the largest reduction (22–25%) among young scientists under 35 years of age. Key factors influencing the migration behavior of intellectual capital holders have been identified and systematized, including: security, economic, socio-psychological, infrastructural, professional and career, institutional, and educational. An analysis of the regional distribution of intellectual capital outflow indicates a disproportionately high share of migration of highly qualified specialists from regions directly affected by hostilities, which creates risks of increasing regional imbalances in the distribution of intellectual potential. A comprehensive classification of organizational and economic instruments for preventing the outflow of intellectual capital is proposed according to various criteria: purpose, level of influence, entities implementing, time horizons of action, functional orientation, and mechanism of influence on migration behavior. The need for a balanced combination of retention tools, remote engagement, return, and development of intellectual capital to achieve a synergistic effect is substantiated. Priority industries have been identified that have suffered the greatest losses of intellectual capital and are at the same time critically important for the recovery and innovative development of the national economy – IT, science and education, medicine, and engineering and technical industries. The need for systematic implementation of the developed tools and coordination of efforts of various entities to effectively address the problem of intellectual capital outflow under martial law and build capacity for post-war reconstruction of Ukraine is emphasized.

Key words: intellectual capital, full-scale war, migration of highly qualified specialists, organizational and economic tools, innovative development, post-war recovery.

УДК 331.556.4:330.341.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.19-26>

Сімків Л.Є.¹

д.е.н., професор,
професор кафедри туризму, рекреації
та регіонального розвитку,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу

Simkiv Liliia

Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни та пов'язаних із нею надзвичайних ситуацій, Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами, серед яких особливо гостро постала проблема відтоку інтелектуального капіталу. Масова міграція висококваліфікованих спеціалістів, науковців, дослідників за кордон створює довгострокові загрози для інноваційного розвитку та конкурентоспроможності національної економіки.

Інтелектуальний капітал є стратегічним ресурсом держави, основою її інноваційного потенціалу та рушійною силою трансформаційних процесів у напрямку розбудови економіки знань. Втрата цього ресурсу в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення може суттєво ускладнити процеси відбудови та модернізації країни, а також

призвести до довготривалого технологічного відставання.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю розробки та впровадження дієвих організаційно-економічних інструментів, які б дозволили запобігти масштабному відтоку інтелектуальних ресурсів, забезпечити їх збереження та ефективне використання в національних інтересах в період війни та під час подальшого відновлення держави. Особливої уваги потребує аналіз факторів, що стимулюють еміграцію інтелектуального капіталу в надзвичайних умовах, та пошук механізмів їх нейтралізації.

Проблема відтоку інтелектуального капіталу має багатоаспектний характер і потребує комплексного вирішення на різних рівнях: державному,

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8270-237X>

галузевому, корпоративному. В українських реаліях вона ускладнюється недосконалістю інституційного середовища, обмеженістю фінансових ресурсів для підтримки науки та інновацій, недостатньою інтеграцією освіти, науки та бізнесу, а також деструктивним впливом воєнних дій на критичну

Вирішення цієї проблеми має критичне значення для забезпечення стійкості української економіки в короткостроковій перспективі та формування потужного фундаменту для інноваційного розвитку в довгостроковому періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика збереження та розвитку інтелектуального капіталу, а також запобігання його відтоку з національної економіки привертає увагу багатьох українських та закордонних дослідників, особливо в контексті глобалізаційних процесів та кризових явищ.

Теоретико-методологічні засади дослідження інтелектуального капіталу закладені у працях таких вчених, як Т. Стюарт, Л. Едвінссон, Е. Брукінг, К. Свейбі, які сформували базові підходи до визначення сутності, структури та особливостей відтворення інтелектуального капіталу в економічних системах різного рівня. Серед українських науковців вагомий внесок у розвиток теорії інтелектуального капіталу зробили О. Бутнік-Сіверський, В. Геєць, А. Колот, О. Кендюхов, О. Могилевська, О. Собко, А. Чухно та інші.

Питання міграції висококваліфікованих фахівців досліджували О. Баєва [1], Е. Лібанова [2], О. Малиновська [3], О. Мульська [4] та ін. У їхніх працях розкрито причини, наслідки та соціально-економічні аспекти інтелектуальної міграції в умовах трансформаційної економіки України.

Вплив воєнних конфліктів та інших надзвичайних ситуацій на міграційні процеси та переміщення інтелектуального капіталу висвітлено у роботах таких дослідників, як В. Антонюк [5], Т. Власова [6], Ю. Курилюк [7] та ін.. У цих дослідженнях розглянуто специфічні чинники, що впливають на рішення висококваліфікованих фахівців щодо міграції в умовах військових конфліктів, та запропоновано окремі заходи щодо мінімізації негативних наслідків.

Незважаючи на значну кількість досліджень з проблематики інтелектуального капіталу та міграційних процесів, питання формування комплексної системи організаційно-економічних інструментів запобігання відтоку інтелектуального капіталу в умовах повномасштабної війни залишаються недостатньо дослідженими. Потребують поглибленого аналізу специфічні чинники, що визначають міграційну поведінку носіїв інтелектуального капіталу в надзвичайних умовах, а також механізми його збереження, підтримки та розвитку з урахуванням безпекових, економічних і соціальних обмежень воєнного часу.

Постановка завдання. Основною метою статті є теоретико-методологічне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи організаційно-економічних інструментів запобігання відтоку інтелектуального капіталу з України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проблематики збереження інтелектуального капіталу потребує насамперед чіткого визначення його сутності та ключових характеристик, особливо в умовах воєнного стану. Аналіз наукових джерел свідчить про існування різноманітних підходів до розуміння сутності інтелектуального капіталу. Узагальнюючи погляди провідних дослідників, можемо визначити інтелектуальний капітал як систему відносин, що виникають у процесі створення, накопичення, використання та відтворення знань, навичок, компетенцій, інформації, об'єктів інтелектуальної власності та організаційних механізмів, які забезпечують економічний розвиток і конкурентоспроможність суб'єктів на різних рівнях економічної системи. Інтелектуальний капітал слід розглядати як комплексний стратегічний ресурс, збереження якого потребує системних, адаптивних та інноваційних підходів на різних рівнях: індивідуальному, організаційному, галузевому та державному. Запобігання відтоку інтелектуального капіталу в умовах воєнного стану вимагає формування специфічних організаційно-економічних інструментів, які б враховували не лише економічні, але й безпекові, соціально-психологічні та інституційні аспекти функціонування системи відтворення інтелектуального капіталу.

Безпрецедентна за своїми масштабами та інтенсивністю міграційна хвиля, спричинена повномасштабним російським вторгненням в Україну 24 лютого 2022 року, призвела до суттєвого відтоку інтелектуального капіталу, що за оцінками вітчизняних та міжнародних експертів може мати довгострокові негативні наслідки для інноваційного потенціалу та конкурентоспроможності національної економіки в постконфліктний період. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, загальна кількість біженців з України, які перетнули кордони європейських країн з початку повномасштабного вторгнення до травня 2025 року, сягнула понад 8,2 мільйона осіб, серед яких, за оцінками Міністерства економіки України, близько 25% складають висококваліфіковані фахівці з вищою освітою [8]. Така кількість мігрантів свідчить про безпрецедентний масштаб втрати людського та інтелектуального капіталу країни в короткостроковій перспективі. Особливо гострою проблемою є те, що найбільша частка міграції висококваліфікованих кадрів спостерігається серед наукових, науково-педагогічних працівників та дослідників, кількість яких, згідно з даними Національної академії наук України,

скоротилася на 15–18% порівняно з довоєнним періодом. Варто зазначити, що найбільше скорочення (22–25%) відбулося серед молодих науковців віком до 35 років.

Відповідно до аналітичних звітів Міжнародної організації з міграції, динаміка відтоку інтелектуального капіталу з України характеризувалася двома потужними хвилями: перша – в перші місяці вторгнення (лютий–квітень 2022 року), коли країну залишили близько 3,6 мільйона осіб, та друга – під час масштабних атак на енергетичну інфраструктуру України (жовтень 2022 – лютий 2023 року), коли за кордон виїхало ще близько 2,1 мільйона громадян [9]. Згідно з опитуваннями, проведеними соціологічною службою Центру Разумкова, серед мігрантів другої хвилі частка осіб з вищою освітою та науковими ступенями була на 12–15% вищою, ніж серед першої хвилі, що свідчить про поглиблення проблеми відтоку саме інтелектуального капіталу [10].

За даними Державної служби статистики України станом на травень 2025 року понад 47% українців, які виїхали за кордон після початку повномасштабного вторгнення і мають вищу освіту, висловили наміри залишитися в країнах перебування на постійній основі або на довгостроковий період (понад 5 років). Цей показник суттєво перевищує аналогічний показник для довоєнного періоду (близько 30%) та свідчить про зростання ризиків незворотної втрати значної частини інтелектуального потенціалу країни [11].

Аналіз регіонального розподілу відтоку інтелектуального капіталу свідчить про непропорційно високу частку міграції висококваліфікованих фахівців з регіонів, безпосередньо постраждалих від бойових дій або розташованих у прифронтовій зоні, зокрема, з Харківської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, Миколаївської та Херсонської областей. Це створює ризики посилення регіональних дисбалансів у розподілі інтелектуального капіталу та подальшої концентрації науково-освітнього потенціалу в західних регіонах країни або за її межами. Особливе занепокоєння викликає той факт, що близько 68% висококваліфікованих спеціалістів, які залишили країну, за даними опитувань, проведених соціологічною службою Центру Разумкова, становлять особи віком від 25 до 45 років, тобто найбільш продуктивна та інноваційно активна вікова група, втрата якої може призвести до прискорення процесів демографічного старіння та скорочення інноваційного потенціалу країни в довгостроковій перспективі [10].

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що масштаби, динаміка та структура відтоку інтелектуального капіталу з України після початку повномасштабного вторгнення набули загрозливого характеру та потребують

розробки та імплементації комплексної системи організаційно-економічних інструментів, спрямованих як на мінімізацію подальших втрат, так і на створення умов для репатріації та реінтеграції висококваліфікованих фахівців у повоєнний період [12]. При цьому зазначимо, що особливій уваги потребують галузі, які зазнали найбільших втрат і водночас є критично важливими для відновлення та інноваційного розвитку національної економіки – ІТ-сфера (18–20%), наука та освіта (12–15%), медицина (10%), інженерно-технічні галузі (18–15%) тощо.

Аналіз міграційної поведінки носіїв інтелектуального капіталу в умовах воєнного стану дозволяє виявити комплекс взаємопов'язаних факторів, що визначають їхні рішення щодо виїзду за кордон або повернення в Україну. Ці фактори можна систематизувати в наступні групи:

- безпекові (ризики для життя та здоров'я; віддаленість від зони бойових дій; стабільність безпекової ситуації в регіоні перебування; наявність та стан захисних споруд; можливості евакуації);
- економічні (збереження джерел доходу; різниця в рівнях оплати праці; інфляційні процеси та економічна нестабільність; доступ до ринку праці; можливості дистанційної роботи);
- соціально-психологічні (наявність соціальних зв'язків за кордоном; психологічне виснаження; сімейні обставини; патріотичні мотиви та громадянська позиція);
- інфраструктурні (стан критичної інфраструктури; транспортна доступність; доступ до медичних послуг; житлові умови)
- професійно-кар'єрні (можливості професійного розвитку; збереження професійного статусу; визнання кваліфікації);
- інституційні (міграційна політика країн перебування; інтеграційні політики; законодавство щодо військового обов'язку; державна політика підтримки);
- освітні (доступ до якісної освіти для дітей; можливості для академічної мобільності; фінансування наукових досліджень).

Важливо зазначити, що вплив зазначених факторів є диференційованим для різних категорій носіїв інтелектуального капіталу та залежить від їхніх індивідуальних характеристик, професійної сфери, віку, сімейного стану та інших особливостей. Крім того, рішення щодо міграції часто приймаються на основі комплексної оцінки всієї сукупності факторів та їх порівняльної значущості для конкретної особи або домогосподарства.

Розуміння ключових факторів, що впливають на міграційні рішення носіїв інтелектуального капіталу, є необхідною передумовою для розробки ефективних організаційно-економічних інструментів запобігання його відтоку та створення умов для репатріації в постконфліктний період (табл. 1).

**Класифікація організаційно-економічних інструментів
запобігання відтоку інтелектуального капіталу з України**

Критерії класифікації	Типи інструментів	Інструменти
1	2	3
За цільовим призначенням	Інструменти утримання – спрямовані на створення привабливих умов для продовження професійної діяльності в Україні	Програми підвищення оплати праці для ключових фахівців; цільові гранти на наукові дослідження в Україні; податкові пільги для інноваційних підприємств; програми забезпечення житлом
	Інструменти дистанційного залучення – орієнтовані на забезпечення можливості продовжувати працювати на Україну, навіть перебуваючи за кордоном.	Національні цифрові платформи віддаленої роботи; віртуальні дослідницькі лабораторії; транснаціональні знансєві мережі; гранти на дистанційну співпрацю
	Інструменти повернення – спрямовані на створення умов та стимулів для репатріації носіїв інтелектуального капіталу після завершення активної фази бойових дій	Програми репатріації науковців; гранти на реінтеграцію; компенсація витрат на переїзд; допомога у працевлаштуванні
	Інструменти розвитку – орієнтовані на відтворення та примноження інтелектуального капіталу	Інвестиції в освітню та дослідницьку інфраструктуру; програми підготовки кадрів в пріоритетних галузях; розвиток інноваційних екосистем
За рівнем впливу	Інструменти макрорівня – реалізуються на загальнодержавному рівні	Національні стратегії збереження інтелектуального капіталу; законодавчі ініціативи щодо захисту інтелектуальної власності; макроекономічна стабільність
	Інструменти мезорівня – впроваджуються на регіональному рівні або в межах окремих галузей та спрямовані на розвиток регіональних інноваційних екосистем, галузевих кластерів, спеціалізованих технопарків тощо	Регіональні програми підтримки інноваційної діяльності; галузеві системи мотивації; кластерні ініціативи
	Інструменти мікрорівня – реалізуються на рівні окремих організацій – університетів, науково-дослідних установ, інноваційних підприємств	Корпоративні програми утримання талантів; інституційні системи підтримки науковців; гнучкі системи оплати праці
	Інструменти індивідуального рівня – орієнтовані на конкретних носіїв інтелектуального капіталу та передбачають персоналізовані заходи підтримки	Персональні гранти для видатних науковців; індивідуальні стипендіальні програми; адресна допомога висококваліфікованим фахівцям
За суб'єктами реалізації	Державні інструменти – ініціюються та впроваджуються органами державної влади, включаючи профільні міністерства, відомства, національні агенції та фонди	Цільові державні програми; нормативно-правове регулювання; бюджетне фінансування пріоритетних напрямів
	Регіональні інструменти – розробляються та реалізуються органами місцевого самоврядування, регіональними адміністраціями та агенціями регіонального розвитку з урахуванням специфіки локальних умов та потреб	Програми регіонального розвитку інтелектуального потенціалу; місцеві ініціативи підтримки науки та інновацій; створення регіональних інноваційних центрів
	Корпоративні інструменти – впроваджуються приватними компаніями, державними підприємствами, науково-дослідними установами та закладами вищої освіти для утримання власних висококваліфікованих кадрів	Програми утримання ключових співробітників; системи винагород; програми професійного розвитку; корпоративні соціальні пакети
	Громадські інструменти – ініціюються та реалізуються неурядовими організаціями, професійними асоціаціями, громадськими об'єднаннями та волонтерськими спільнотами	Ініціативи професійних асоціацій; волонтерські програми підтримки; грантові програми громадських організацій
	Міжнародні інструменти – впроваджуються міжнародними організаціями, донорськими установами, фондами, транснаціональними корпораціями та іноземними урядами в рамках програм допомоги Україні	Програми донорської допомоги; міжнародні наукові колаборації; проекти міжнародних організацій

1	2	3
За часовими горизонтами дії	Екстрені інструменти – розробляються та впроваджуються в умовах критичної ситуації для оперативного реагування на загрози масового відтоку інтелектуального капіталу та мінімізації його негативних наслідків у короткостроковій перспективі	Одноразові виплати для утримання критично важливих фахівців; евакуація наукових установ з зони бойових дій; швидка релокація інтелектуально-мистичних виробництв
	Середньострокові інструменти – спрямовані на створення стійких механізмів утримання та розвитку інтелектуального капіталу в період активних бойових дій та початкового етапу відбудови, орієнтовані на часовий горизонт 1–3 роки	Програми стабілізації фінансування науки та освіти (1–3 роки); грантові програми для науковців в Україні; створення тимчасових дослідницьких центрів в безпечних регіонах
	Довгострокові інструменти – орієнтовані на формування системних передумов для розвитку, примноження та ефективного використання інтелектуального капіталу в процесі повоєнної відбудови та модернізації України, з часовим горизонтом 5–10 років та більше	Стратегічні інвестиції в дослідницьку інфраструктуру; реформи системи оплати праці в науці та освіті; формування інноваційних екосистем (5+ років)
За функціональною спрямованістю	Фінансово-економічні інструменти – включають системи матеріального стимулювання, фінансової підтримки тощо	Грантове фінансування; податкові пільги; пільгові кредити; венчурне інвестування; спеціальні тарифи та субсидії
	Організаційно-правові інструменти – спрямовані на створення сприятливого правового та організаційного середовища для діяльності носіїв інтелектуального капіталу	Законодавчі акти; адміністративні процедури; регуляторні механізми; інституційні реформи
	Соціально-психологічні інструменти – спрямовані на формування сприятливого соціального клімату, подолання психологічних наслідків війни, забезпечення соціальної підтримки та психологічної стійкості носіїв інтелектуального капіталу та їх сімей	Програми психологічної підтримки; заходи соціальної інтеграції; системи нематеріальної мотивації; формування професійних спільнот.
	Інфраструктурні інструменти – передбачають розвиток та адаптацію інноваційної, дослідницької, освітньої, транспортної, житлової та іншої інфраструктури відповідно до потреб збереження та розвитку інтелектуального капіталу в умовах війни та повоєнного відновлення	Розвиток захищеної дослідницької інфраструктури; створення технопарків; забезпечення житлом; розбудова освітньої інфраструктури
	Інформаційно-комунікаційні інструменти – спрямовані на забезпечення ефективних комунікацій, протидію дезінформації, формування позитивних очікувань щодо майбутнього України	Національні інформаційні кампанії; системи моніторингу міграції інтелектуального капіталу; платформи для професійних комунікацій
За механізмом впливу на міграційну поведінку	Інструменти прямого стимулювання – безпосередньо впливають на мотивацію носіїв інтелектуального капіталу залишатися в Україні або повертатися з-за кордону через надання матеріальних і нематеріальних стимулів	Фінансові винагороди; матеріальна допомога; пільги та преференції; гранти та стипендії.
	Інструменти непрямого впливу – опосередковано впливають на міграційні рішення через формування сприятливого середовища для професійної самореалізації, покращення умов життя та перспектив розвитку	Покращення умов праці; розвиток інфраструктури; поліпшення якості життя; розширення можливостей для професійного зростання
	Інструменти регуляторного впливу – передбачають встановлення певних правил, обмежень, вимог або процедур, що регламентують міграційну поведінку окремих категорій носіїв інтелектуального капіталу (критично важливі та оборонні галузі)	Нормативні вимоги щодо трудової міграції; ліцензування діяльності; квотування; пріоритизація секторів
	Інструменти інформаційно-психологічного впливу – спрямовані на формування патріотичних настроїв, відчуття причетності до національного відродження, позитивного сприйняття майбутнього України	Патріотичні комунікаційні кампанії; формування позитивного образу майбутнього; підтримка професійних цінностей; промоція успішних практик

Джерело: сформовано автором

Запропонована класифікація організаційно-економічних інструментів запобігання відтоку інтелектуального капіталу дозволяє систематизувати існуючі та потенційні механізми, визначити їх взаємозв'язки та можливості комбінування для досягнення максимального ефекту в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Ефективна імплементація цих інструментів потребує координації зусиль на всіх рівнях – від державного до індивідуального, а також врахування специфіки різних галузей економіки та категорій носіїв інтелектуального капіталу.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що відтік інтелектуального капіталу з України в умовах повномасштабної війни набув критичних масштабів та створює довгострокові загрози для інноваційного потенціалу, конкурентоспроможності та перспектив післявоєнного відновлення національної економіки. Запропонована система організаційно-економічних інструментів запобігання відтоку інтелектуального капіталу з України базується на комплексному підході, що поєднує традиційні та інноваційні механізми утримання, дистанційного залучення та створення передумов для їх повернення. Реалізація цих інструментів має здійснюватися на системній основі та передбачати координацію зусиль різних суб'єктів – органів державної влади, місцевого самоврядування, бізнес-структур, закладів вищої освіти, наукових установ, професійних асоціацій, громадських організацій та міжнародних партнерів, що дозволить забезпечити всебічне охоплення різних аспектів проблеми відтоку інтелектуального капіталу та підвищити ефективність заходів щодо її вирішення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Баєва О. Причини та наслідки інтелектуальної міграції людського капіталу. *Економіка та суспільство*. 2023. №52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-13>
2. Лібанова Е., Позняк О., & Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 48 (2). С. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
3. Малиновська О. Міграція населення України в умовах іноземного вторгнення. *Стратегічна панорама*. 2023. № 2. С. 55–67. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.05>
4. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», Львів, 2022. 472 с.
5. Антонюк В.П. Втрати людського капіталу внаслідок війни як загроза повоєнній модернізації економіки України. *Економіка України*. 2022. № 8. С. 20–33. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.020>

6. Власова Т.Р. Міжнародна інтелектуальна міграція: від «відпливу умів» до їх циркуляції. *Демографія, економіка праці, соціальна економіка та політика*. 2020. Вип. I-II (77–78). С. 315–325.

7. Курилюк Ю. Б. Проблема антикризового регулювання економічних процесів в умовах міграції населення. *Академічні візії*. 2023. № 19 DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8002680>

8. Ukraine refugee situation population movements. February 2025. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/unhcr-ukraine-refugee-situation-population-movements-factsheet-2-february-2025>

9. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 4 (29 April – 3 May 2022). IMO. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine/>

10. Дослідження гендерної специфіки вимушеної міграції з України до ЄС в умовах військового конфлікту. Український центр економічних та політичних досліджень ім. Олександра Разумкова. Київ. 2024 URL: <https://salo.li/De6277b>

11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

12. Сімків Л. Є. Трансформація ринку праці України: ключові детермінанти та особливості відновлення у повоєнний період. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2025 № 49. С. 432–439 URL: <https://surl.li/bqabjx>

REFERENCES:

1. Bayeva O. (2023). Prychyny ta naslidky intelektualnoyi mihratsiyi lyudskoho kapitalu [Causes and consequences of intellectual migration of human capital]. *Ekonomika ta suspilstvo-Economy and Society*, no. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-13> [in Ukrainian]
2. Libanova E., Poznyak O., Tsymbal O. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushenoyi mihratsiyi naselennya Ukrayiny vnaslidok zbroynoyi ahresiyi rosiyskoyi federatsiyi [The scale and consequences of forced migration of the population of Ukraine due to the armed aggression of the Russian Federation]. *Demohrafiya ta sotsialna ekonomika-Demography and Social Economy*, vol. 48 (2), pp. 37–57. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> [in Ukrainian]
3. Malynovska O. (2023). Mihratsiya naselennya Ukrayiny v umovakh inozemnoho vtorhnnennya [Migration of the population of Ukraine under conditions of foreign invasion]. *Stratehichna panorama-Strategic Panorama*, no. 2, pp. 55–67. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.05> [in Ukrainian]
4. Mulska O. P. (2022). Mihratsiyni protsesy & ekonomichne zrostannya: teoriya kauzalnosti ta praktyka efektyvnoho upravlinnya: monohrafiya [Migration processes & economic growth: causality theory and practice of effective management: monograph]. Dержавna ustanova "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrayiny", Lviv, p. 472. [in Ukrainian]
5. Antonyuk V.P. (2022). Vtraty lyudskoho kapitalu vnaslidok viyny yak zahroza povoyenniy modernizatsiyi ekonomiky Ukrayiny [Loss of human capital as a result of the war as a threat to the post-war modernization of the economy of Ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny-Economy of*

Ukraine, no. 8, pp. 20–33. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.08.020> [in Ukrainian]

6. Vlasova T.R. (2020). Mizhnarodna intelektual'n=a mihratsiya: vid «vidplyvu umiv» do yikh tsyrkulyatsiyi [International intellectual migration: from the «brain drain» to its circulation]. *Demohrafiya, ekonomika pratsi, sotsialna ekonomika ta polityka-Demography, labor economics, social economics and politics*. I-II (77–78), pp. 315–325. [in Ukrainian]

7. Kurylyuk Yu. B. (2023). Problema antykryzovoho rehulyuvannya ekonomichnykh protsesiv v umovakh mihratsiyi naselennya [The problem of anti-crisis regulation of economic processes in conditions of population migration]. *Akademichni viziyyi-Academic Visions*, no. 19 DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8002680> [in Ukrainian]

8. Ukraine refugee situation population movements. February 2025. Available at: <https://reliefweb.int/report/ukraine/unhcr-ukraine-refugee-situation-population-movements-factsheet-2-february-2025>

9. Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 4 (29 April – 3 May

2022). IMO. Available at: <https://dtm.iom.int/ukraine/> [in Ukrainian]

10. Doslidzhennya hendernoyi spetsyfiky vymushenoyi mihratsiyi z Ukrayiny do YES v umovakh viyskovoho konfliktu [Research on the gender specificity of forced migration from Ukraine to the EU in conditions of military conflict. Oleksandr Razumkov Ukrainian Center for Economic and Political Research]. *Ukrayinskyy tsentr ekonomichnykh ta politychnykh doslidzhen im. Oleksandra Razumkova*. Kyiv. 2024. Available at: <https://salo.li/De6277b> [in Ukrainian]

11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]

12. Simkiv L. Ye. (2025). Transformatsiya rynku pratsi Ukrayiny: klyuchovi determinanty ta osoblyvosti vidnovlennya u povoyennyi period [Transformation of the Ukrainian labor market: key determinants and features of recovery in the post-war period]. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal "Hraal nauky" – International scientific journal "Grail of Science"*, no. 49, pp. 432–439. Available at: <https://surl.li/bqabjx> [in Ukrainian]